

491.82

N241

FORD UNIVERSITY
LIBRARY
STACKS
FEB 15 1968

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. XV, св. 1—2.

БЕОГРАД, 1966.

САДРЖАЈ

	Страна
1) Р. Симић, Глаголска времена у зависним реченицама . . .	1—57.
2) Р. Бошковић, Око суфикса <i>-ica</i>	58—61.
3) М. Стевановић, Синтагме с генитивом и предлогом <i>с(а)</i>	62—76.
4) И. Грицкат, Наслови — посебна категорија писане речи	77—95.
5) Душан Јовић, Глаголски облици и симболика у „Игра- ма“ Васка Попе	96—102.
6) N. Rončević, Još o rečima (likovima) <i>što i šta</i>	103—107.
7) В. Лубас, Посесивна функција суфикса <i>-ица</i> у јужносло- венској топонимији	108—113.
8) Берислав М. Николић, О неким питањима критичког издавања српских писаца	114—117.
9) Језичке поуке	118—120.

УРЕЂУЈЕ ОДБОР

Одговорни уредник академик др МИХАИЛО СТЕВАНОВИЋ
Секретар Уређивачког одбора др Берислав М. Николић

JOŠ O REČIMA (LIKOVIMA) ŠTO I ŠTA

Godine 1937, u V knjizi stare serije Našeg jezika, objavljena je na str. 135—151, moja rasprava (članak) „Što“ i „šta“ („Што“ и „шта“; napisana je, naime, latinicom, a objavljena ćirilicom). U toj raspravi, slažući se uglavnom sa svojim bivšim profesorom (na Fil. fak. u Beogradu) Belićem koji je kao pisac gramatike prvi sankcionirao razgraničenje upotrebe tih dvaju likova (*što* i *šta*) onako kako su oni razgraničeni u narodnom govoru velike većine štokavaca, ja sam se trudio da to razgraničenje poduprem i opravdam i preciznije odredim tj. upotpunim. U tu svrhu sam, s jedne strane, ono što mi je kao štokavcu bilo poznato iz mojega govora, i uz to, naravno, iz svakodnevnih razgovora s drugim štokavcima, a s druge strane i ono što sam našao u knjigama šestorice novijih pisaca štokavaca koje sam pregledao, a koje ću još spomenuti dalje u ovom članku. Rezultati do kojih sam došao poklapaju se uglavnom, kako rekoah, s onim što je i Belić ukratko rekao: da je *šta* uglavnom upitna (i zavisnoupitna) zamenica, a *što* uglavnom odnosna (i neodređena). Naravno da te reči (*šta* i *što*) nisu samo zamenice, one mogu biti i prilozi i veznici, a *šta* u jednom slučaju čak i uzvik. Ja sam u svojoj radnji, kao što je i prirodno i kao što sam već spomenuo, otišao dalje nego Belić u preciziranju njihovih značenja (i leksičkih i gramatičkih) i funkcije, pa ima gde gde, u specijalnim slučajevima, nešto i neslaganja između onoga što je rečeno u Belićevoj Gramatici god. 1934. i onoga što je rečeno u mojoj raspravi god. 1937. Jedno takvo neslaganje, koje, kako ćemo videti, treba da spomenem, ja ću i spomenuti dalje u ovom članku. A sada ću najpre odgovoriti na dva osvrta na moju raspravu.

Prvi se na moju raspravu osvrnuo, doduše kratko i kao uzgred, dr Marijan Stojković u časopisu Hrvatski jezik, knj. I (i jedina), str. 20—21, god. 1938. On je tamo izneo svoje mišljenje da „mi treba da

se i ovdje držimo naše književne tradicije“ (mislio je hrvatske), tj. da *što* upotrebljavamo ne samo kao odnosni nego i kao upitni lik (oblik, reč), a *šta* samo kao oblik genitiva, pored redovnog oblika *čega*. Kako Stojković nije bio specijalni lingvistički stručnjak (glavna mu je struka bila historija književnosti te se tom strukom više i bavio), a svoje mišljenje imao je pravo, kao i svatko, da iznese, ja nisam smatrao da je potrebno da na tu njegovu napomenu reagiram. Što je pak Ivšić kao urednik onoga časopisa to Stojkovićevo mišljenje objavio, smatrao sam da je to učinio uglavnom prema onoj: „Neka se čuje i druga strana.“ Osim toga, ja sam onda, kao mlad pisac, prema Ivšiću kao svojem bivšem profesoru (na Fil. fak. u Zagrebu) osećao toliko poštovanja, da mi nije ni padalo na pamet da mnogo ispitujem razloge zašto je Ivšić taj Stojkovićeve člančice objavio. Ni danas ja Ivšiću ne zameram što je to učinio, ali ću se ovde (dalje) osvrnuti malo i na sam Ivšićev govor.

Drugi osvrt na moju raspravu, koji me je upravo i potakao na pisanje ovoga članka, izišao je nedavno u ovom časopisu, tj. u Našem jeziku knj. XIII nove serije, str. 127—136, god. 1963. Napisao ga je prof. Mihailo Stevanović. To upravo i nije samo osvrt, nego posebna rasprava (članak) pod naslovom „*Шта и што* у савременом српскохрватском језику“, ali kojoj je glavna svrha ipak da dopuni moju predratnu raspravu, a u svezi s jednom kritičkom napomenom Stevanovićevom. Ja pak ovo pišem zato da dopunim i Stevanovića i sebe, a i da odgovorim na onu napomenu. Evo da počem od te napomene (prigovora).

Stevanović je, pohvalivši moju radnju kao celinu, meni nešto ipak i prigovorio, premda u blagoj formi. Na str. 129. navedenog mesta on kaže: „Ali . . . Rončević . . . je od srpskih uzeo pet, a od hrvatskih samo jednog jedinog pisca“. I dalje: „Da je Rončević uzeo materijal iz još 3—4 hrvatska pisca, on ne bi mogao izvoditi zaključke kakve je dao u svojoj raspravi. Ipak je on i pored toga dobrim delom u pravu kada vodi prvenstveno računa o štokavskim govorima srpskohrvatskog jezika i o jeziku pisaca štokavaca. Ali u vezi s ovim treba istaći da ni svi štokavski govori imeničku zamenicu za stvari ne upotrebljavaju u obliku *šta* ni u upitnom značenju.“ Na taj način, eto, dobio sam od Mihaila Stevanovića prigovor kakav bih pre očekivao iz Zagreba, odnosno sličan onomu što mi je iz Zagreba već i prigovoreno u spomenutom Stojkovićeve članku, premda Stevanović, inače, Stojkovićevo gledište ne odobrava (v. str. 133. i 136. cit. mesta). Ovim ja, na-

ravno, ne poričem ni Stevanoviću pravo da vodi računa o celom području srpskohrvatskoga (hrvatskosrpskoga) jezika, te i da govori, prema potrebi, u ime koje hoće strane. Međutim, nešto drugo ne bih ja ovde priznao prof. Stevanoviću. Ne bih mu priznao da je ispravno shvatio, pa prema tome i naveo broj „srpskih“ i „hrvatskih“ pisaca koje sam ja pregledao. Ja sam pregledao u i svojoj radnji naveo ove pisce i dela: M. Uskokovića (Дошљаци, Beograd 1910), B. Nušića (Пучина, Beograd 1905), J. Ivakića (Knjiga od žena i od ljubavi, Vinkovci 1914), S. Čorovića (Благо томе ко довијек живи и још четири приповетке, god. 1901. i 1902), V. Petrovića (Варљиво пролеће, Pančevo 1921), I. Andrića (Ex Ponto, Zagreb 1918). Od ovih, prema Stevanoviću, bio bi samo jedan pisac hrvatski, i to Joza Ivakić. Ja sam, međutim, a tako i danas smatram, da je i Ivo Andrić, kao pisac dela koje sam ovde naveo i u svojoj raspravi analizirao, bio hrvatski pisac. Istina je, doduše, da je Andrić kasnije, živeći dugi niz godina u Beogradu, napisao znatan broj dela koja po pismu i po stilu književnog jezika pripadaju prvenstveno srpskoj književnosti, odnosno koja su, kako bi neki danas rekli, pisana „srpskom varijantom“ književnog jezika. Ali delo koje sam ja naveo i analizirao (knjiga Ex Ponto), izdana u Zagrebu godine 1918, napisana je i objavljena latinicom i ijekavski, te po pismu i po stilu književnoga jezika svakako pripada prvenstveno hrvatskoj književnosti, odnosno „hrvatskoj varijanti“ književnog jezika. Prema tomu, kad bi me tko zapitao kakav je ili čiji je pisac naš nobelovac Andrić, ja bih odgovorio: I hrvatski i srpski, možda više srpski nego hrvatski, ali u knjizi Ex Ponto, koju sam ja u svojoj raspravi analizirao, svakako hrvatski. Takav odgovor mislim da nije teško razumeti: treba se samo setiti da je npr. naš Jagić bio i hrvatski i nemački i ruski pisac.

Ako, dakle, ovako kako sam ovde razložio shvatimo jezičko-književnu pripadnost Ive Andrića kao pisca knjige Ex Ponto izdane god. 1918, onda mislim da se ne sme reći da sam ja u svojoj raspravi godine 1937. pregledao „pet srpskih i samo jednoga hrvatskoga pisca“, nego treba reći, kako i jest, da sam pregledao četiri srpska i dva hrvatska pisca. Tako pak brojni odnos, 4 : 2, odgovara otprilike brojnom odnosu Srba novoštokavaca i Hrvata novoštokavaca. Treba naime znati da sam ja onda pod nazivom „štokavci“ mislio zapravo samo na one štokavce koje preciznijim stručnim terminom zovemo „novoštokavci“, tj. na onaj deo štokavskoga dijalekta koji čini temelj našega književnog jezika.

Ali, naravno, stvarajući književni jezik i utvrđujući njegova pravila, mi smemo katkad, ako je to korisno, uneti u taj jezik i gdekoju osobinu koja nije karakteristična za rečeni temelj, a koja se nalazi u kojem drugom narodnom govoru (starijem štokavskom, pa i ne-štokavskom), ili u tradicionalnom književnom jeziku. Drugo je pitanje je li to u ovom slučaju korisno i treba li preporučiti. Sam Stevanović kako smo već videli, za upitno značenje preferira lik *šta* i kaže da sam ja „dobrim delom u pravu“. On preporučuje samo veću t o l e r a n c i j u prema upitnom *što*, zato što je to *što* (upitno), kako je pokazao, ipak upotrebljavao ili upotrebljava priličan broj pisaca, osobito na hrvatskoj strani. Primerima za *šta* i za *što* koje navodi Stevanović iz novijih hrvatskih i iz starijih srpskih pisaca i onomu što uz to kaže dodat ću i ja sad ovde još nešto: U prvom razgovoru s Ivšićem posle izlaska mogega „*Što i šta* (godine 1937) Ivšić mi je rekao: „I ja u svojem (slavonskom) govoru govorim *šta*“ — ali mi nije rekao kako piše. To ja onda nisam ni ispitivao, a sada, posle Stevanovićeve rasprave, uzeo sam nekoliko Ivšićevih tekstova te i to pregledao. U tim tekstovima nisam našao mnogo upitnih rečenica, no ipak mogu reći da je Ivšić u pisanju preferirao upitno *što*, ali samo preferirao, jer je gdegde ipak upotrebio i *šta*. Evo npr. njegovih upitnih rečenica sa *što*: *Ja ću . . . iznijeti ovdje samo nekoliko napomena ne znajući, što će g. Šk. reći u posebnim studijama* (Nast. vjesnik XXXIII, god. 1925, str. 320); *. . . pa ne znajući sam, što bi i kako bi, veli : . . .* (Isto, str. 333). *Što ti je, bezumni starče?* (Hrv. revija II, god. 1929, str. 215). A evo i primera sa *šta*: *Vidi li tkogod na pr. mnogo meda (grožđa), može u čuđenju reći: šta ga je! mjesto: šta je meda (grožđa), a kadšto i: šta ga je meda (grožđa)!* (Nast. vjesnik XXXIII, god. 1925, str. 331). Značenje je ovde, doduše, priloško za količinu, ali pravi protivnici lika *šta* (kao nominativa) rekli bi *što* i ovde.

Posle svega što je dovre rečeno i spomenuto, mogao bih danas i ja, kao i Stevanović, izraziti veću toleranciju prema upitnom *što*. Ali pitam se je li to potrebno i bi li to bilo korisno. Slično razlikovanje između odnosne i upitne zamenice za neživo ne nalazi se samo u našem jeziku, nego toga ima i u nekim drugim evropskim jezicima. Tako je npr. u latinskom bilo upitno *quid* prema odnosnom *quod*, a i u današnjem talijanskom ima upitno *che cosa* prema odnosnom *che*. Doduše, oni koji brane upotrebu lika *što* za obadve funkcije (upitnu i odnosnu), mogu reći da je dovoljna razlika u akcentu, koju sam i ja godine 1937.

spomenuo: upitni lik uvek je akcentovan (*štđ*, pa prema tome i *štđ* kad je upitno), a odnosni akcenta nema (*što*). I to je istina. Samo, svi ljudi nisu jednako sigurni u osećanju akcenata. Zato mislim da ono potpunije razlikovanje ipak više vredi, a podupire ga, kako je već rečeno, i novoštokavska praksa.

A sada još — radi objašnjenja i u svezi s objašnjenjem onoga malog neslaganja s Belićevom Gramatikom za koje sam rekao da ću ga još spomenuti — evo još i nekoliko reči uopće o drugoj, sporednoj strani mojega proučavanja iz godine 1937. Ja sam na kraju rasprave — članka „*Što*“ i „*šta*“ (1937) rekao da se iz te rasprave vidi kako nam proučavanje tih reči može lepo da posluži i u poslu oko kategorizacije „ne samo rečenica (kao što reče g. Belić u predavanjima) nego i zamenica — po značenju.“* Vršeći, dakle, kategorizaciju zamenica po značenju, naišao sam u Belićevoj Gramatici iz god. 1934. na mesto koje mi nije bilo po volji te koje sam smatrao da treba popraviti. To je ono mesto na str. 101. te gramatike gde su pod naslov „Opšte (ili određene) zamenice“ stavljene i zamenice *ma šta*, *šta mu drago* i slične, pa su stoga u mojoj raspravi na str. 150. citiranē knjigē NJ te zamenice (*ma šta* . . .) nazvane onako kako sam ja smatrao da ih treba nazvati, tj. općim neodređenim.

I to nije slučajno. Ja sam o tom s Belićem usmeno dosta dugo raspravljao godine 1937, kada sam mu predavao rukopis, i on mi je na kraju, kad je i rukopis pročitao, rekao: „Dokazali ste“. I dopustio da se tako štampa. Stevanović za ovo moje usmeno raspravljanje s Belićem nije znao kad je, godine 1963, svoju raspravu pisao, a kod mene opet (godine 1937), osim što su zamenice *ma šta* i slične nazvane mojim nazivom „opće neodređene“, ta promena nije inače, tj. posebno, istaknuta. Zato se Stevanoviću i moglo lako dogoditi da to ne opazi, te mislim da je on u svojoj raspravi-članku na str. 133. citiranog mesta te zamenice (*ma štđ*, *bilo štđ* i sl.) zato i nazvao starijim Belićevim terminom „određene zamenice“. Smatrao sam, kako sam na početku ovoga članka rekao, potrebnim da to sad ovde spomenem, a radi što ispravnijeg shvaćanja i nazivanja tih zamenica.

Zagreb, 20. 6. 1966.

N. Rončević

* Da je i ovo za znanost (nauku) od interesa, vidi se po spominjanju moje radnje u časopisu Wiener slavistisches Jahrbuch, VI, 1957—1958, str. 183.